

סין: מוזיאון לסוציאליזם

:: גדעון אלעזר

המפלגה הקומוניסטית. רפואה, חינוך ושירותים עולים כסף. זו עדיין לא אמריקה - יש גם רפואה מסובסדת ולמי שיש "יחידת עבודה" בדרך כלל יש גם ביטוח רפואי. עבור חלק מסוים (לא מבוטל, לפחות מספרית) עשרים השנים האחרונות הביאו לקפיצה אדירה באיכות החיים. לאחרים, כמו האיכרים (רוב אוכלוסייתה של סין) ומיליוני העובדים הזמניים מהכפר המציפים את הערים הגדולות, ביטוח רפואי ו"סגנון חיים מכובד" הם מצרך נדיר.

אבל מה שבאמת מעניין בסין הוא לא הקפיטליזם ונצחון הצרכנות. הליכתה של סין בדרך כל האומות היא עובדה ידועה ומוכרת. המיוחד בסין הוא שהסמלים הסוציאליסטיים הישנים נותרו על כנם. הדגלים האדומים, פסליו של מאו, וסמלי המפלגה עדיין מתנוססים ברחובות. כלומר בעוד הסוציאליזם נעלם משפת היום, הרי שביטוייו הגשמיים עדיין מוצגים לראווה. רבים מבטלים את התופעה הזו כחסרת משמעות - מעין מס שפתיים שהמפלגה משלמת לעברה. אך לעמידותו של הסגנון הסוציאליסטי הזה יש, לעניות דעתי משמעות החורגת מפני השטח. למעשה, סין של היום היא מוזיאון חי של הסוציאליזם כסגנון. למרות שחלקים מרכזיים בדוגמה המרכסיסטית כבר לא ממלאים תפקיד אמיתי בחייהם של הסינים, הרי שהחשיבה המטראליסטית, והמודרניזם הנוקשה של המאה שעברה עדיין שולטים פה בכיפה. במילים אחרות: סין היא דוגמה מעניינת למה שנותר מהסוציאליזם כשמוותרים על העיקר. השיטה הכלכלית כבר כמעט ואיננה, מלחמת המעמדות והוודאות בנצחון סוציאליסטי כלל עולמי כבר מזמן לא כאן. עבור הסיני הממוצע ההתעסקות בעניינים אידיאולוגיים היא מינימלית והיחס לקומוניזם מתבטא בעיקר בשירה נוסטלגית של השירים המהפכניים הישנים בגנים הציבוריים בסופי שבוע. ואף על פי כן, משהו נותר. מה שגראמשי הגדיר כ"הערכים הנורמליים" כלומר מבנה העל התרבותי אידיאולוגי. כל זה עדיין עומד על כנו, אך במקרה הזה בצורתו הסוציאליסטית.

כבר למעלה משמונה חודשים שאני מתגורר בקונמינג שבמחוז יונאן, בדרום מערב סין. מחוז יונאן נחשב מאז ומתמיד לפרפריה הנידחת של סין אבל נראה שלאחרונה תנופת הפיתוח האדירה שעברה על מזרח סין מגיעה גם לכאן. יונאן היא גם אזור רווי מיעוטים אתניים שהם הנושא לעבודת המחקר שאני עורך כאן. לפני כמה ימים שמת'י לב לעלון פרסומי שחולק בבית הספר שבו אני לומד סינית. היה זה עלון של בית החולים Richland hospital. הריצ'לנד כשמו כן הוא - בית חולים לעשירים. העלון היה בסינית אבל מכיון שקהל היעד של בית החולים כולל גם את המערביים הרבים המתגוררים בעיר, משפט אחד ממנו תורגם לאנגלית:

Choose Richland International Hospital, Choose honorable life style
זוהי סין של תחילת המאה ה-21. מדינת הרווחה נעלמה כמעט לגמרי, המילים "חבר" ו"מלחמת מעמדות" כבר מזמן לא נשמעות. ספרו האדום של מאו נמכר בדוכני עתיקות ביחד עם מטבעות ופסלים מתקופת הקיסרות. סין של היום היא בעיקר ג'ונגל קפיטליסטי המתנהל תחת שליטתה של

סין היא דוגמה מעניינת למה שנותר מהסוציאליזם כשמוותרים על העיקר. השיטה הכלכלית כבר כמעט ואיננה, מלחמת המעמדות והוודאות בנצחון סוציאליסטי כלל עולמי כבר מזמן לא כאן. עבור הסיני הממוצע ההתעסקות בעניינים אידיאולוגיים היא מינימלית והיחס לקומוניזם מתבטא בעיקר בשירה נוסטלגית של השירים המהפכניים הישנים בגנים הציבוריים בסופי שבוע.

כאמור בית החולים הוא פרטי ומעוניין ברווחים ולכן ההמלצה היא לצרוך תרופות רבות ככל האפשר ומגוון רחב של טיפולים רפואיים. רפואה המונעת מאינטרסים כלכליים ומשיקולים משפטיים איננה יחודית לסין, כמו גם האמונה הדתית ברופאים ובמדע. השונה הוא השילוב בין שני האלמנטים המובילים של הסגנון הסוציאליסטי הרווח כאן. הראשון הוא ציות עיוור לסמכות ולאורתודוקסיה המוכתבת על ידי המרכז בביג'ין. השני הוא החרדה - תוצר לוואי של העלמותה של תחושת היעוד. חוסר הבטחון בעתיד שנגרם גם כתוצאה מפיתוח מואץ במיוחד, הוא זה שגורם לאנשים להאמין כי מוסדות כמו בית החולים ריצ'לנד מסוגלים לספק "אורח חיים מכובד" למטופלים שלהם.

במובן הזה סין היא תמרור אזהרה להמרה המסוכנת בין מהות לסגנון. ההצמדות לסגנון סוציאליסטי, במיוחד, בסמלים, בתמונות של צ'ה גווארה או אפילו בשימוש יתר בגופנה המרובעת שמזכירה את עיתוני השמאל הישנים בארץ, עלול לגרום לבלבול באשר למטרות האמיתיות. הדבקות בסגנון היא תוצר של לוואי של דוגמה נוקשה. כאן בסין, ובמידה רבה גם בישראל, עייפות מאידאולוגיה, ממילים גדולות ומדגלי המועדון, היא תופעה נפוצה. כשמתעייפים ונופלים, הנטייה שלנו היא ליפול היישר אל תוך הנחות היסוד הבלתי מודעות. במקרה הזה מדובר במטאריזם שבצורתו הבסיסית והלא מודעת פועל בעיקר ככוח המושך כלפי מטה. סין היא חברה מטאריסטית בכל מובן - גם בפועל, במובן הפשוט (דבר המתבטא בצרכנות הגואה), וגם בהנחות היסוד הרווחות הרואות את העולם החומרי כמציאות היחידה ובפיתוח הכלכלי את חזות הכל. אנשים רבים חושבים כי המטאריזם הסיני משקף איזושהי נטייה טבעית-תרבותית למסחר וייחוס משמעות רבה במיוחד לכסף. בעיני זוהי הסתכלות לא מדויקת. עם העלמות הסוציאליזם הרעיוני ולאחר שהתרבות המסורתית ספגה מכות קשות בתקופה המאואיסטית, נותר רק המודרניזם בצורתו הגסה ביותר. כך גם במקומות אחרים בצדה השני של היבשת - ללא אמונה ביעוד כולל וביד מכוונת עם רצון להיטיב (לא "יד נעלמת" ושרירותית של כוחות השוק ולא חוק אבולוציוני חסר רצון), נותר רק אוסף של סיסמאות חלולות, שיותר משהן מבטאות מהות סוציאליסטית, הן מזוהות כ"גירסא דינקותא" של מגזר מסויים באוכלוסיה. נותרת רק התרפוקות נוסטלגית על סמלי העבר שאינה מאפשרת בחינה מחודשת ומעמיקה של החברה העתידית לה אנחנו מייחלים.

כמו במקומות אחרים, כשהמהות נעלמת נותר הסגנון, כעין קליפה המעידה על העדרו של הפרי. בהעדרה של השאיפה הנעלה לתיקון עולם והאמונה בכוחו של האדם להגשים מטרות נותרה רק נקודת המבט המופנמת על המציאות כחומר בלבד. נותר רק מבנה העל המודרניסטי - רציונליזם קר וחסר ייעוד. הסגנון הסוציאליסטי בסין הוא סגנון של דיכוטומיות נוקשות, שלבים מובחנים, קווים חדים וקשים המפרידים בין החיובי לשלילי. תפיסות התפתחותיות נוקשות עדיין שולטות במדעי החברה על פיהם עמים שונים ממוקמים במקומות שונים על סקאלת התפתחות כלכלית- חברתית. אך בשונה מן העבר, מי שעומד בראש הזר (במקרה המקומי מדובר בבני הזאן, הרוב הסיני המוביל את כל עמי סין את עבר הקידמה), מבטא את עליונותו בעצם התפתחותו הכלכלית, ללא תוכן נלווה. ההתפתחות הכלכלית תפסה את מקומה של ההתפתחות החברתית אל עבר אוטופיה סוציאליסטית. (מטרת ההתפתחות עמומה למדי - על הסוף לא ממש מדברים). במילים אחרות, התוכן הוחלף בבוץ כלאיים מוזר ומקומי - ערכים קפיטליסטיים מובהקים שלא מדברים עליהם באופן ישיר. למעשה, האידאולוגיה של כלכלת השוק שולטת כאן בכיפה אך היא מוצנעת, חבויה מתחת לססמאות וטרמינולוגיה מרומזת כמו "סוציאליזם במאפיינים סיניים". "To get rich is glorious", כך אמר דנג שיאו פינג, מי שהביא את הרפורמות לסין ב-1979. (ככלל, נדמה שמאז הסינים מעדיפים לדבר על הקפיטליזם שלהם בצורה מאופקת יותר.) זוהי, בפשטות, חברה ללא אמונה. לאחר שהאמונה הדתית סולקה על ידי הקומוניסטים, והאמונה הקומוניסטית נעלמה בעשרים השנים האחרונות, נותרה סין כמעוז של "מדענים". כבר היה מי שציין שסין סובלת ממה שמכונה "התסביך הפוסט קולוניאלי" - בזמן שבמערב החשיבה המודרניסטית בנסיגה (ובמקומות מסוימים בריחה של ממש) בסין המודל המערבי הישן עדיין שולט בכיפה. אכן, האמונה במדע היא בעלת מאפיינים דתיים מובהקים, וגם בסין מופיעות מפעם לפעם הסיסמאות על יכולתו של המדע לקדם את החברה לקראת הרמוניה וכדומה. אך נדמה לי שיותר מלעורר השראה דתית, האמונה במדע כאמת עליונה ויחידה מבטאת בסין בעיקר פחד וחרדה מעולם מלא סכנות וחסר ייעוד.

בית החולים ריצ'לנד הוא דוגמה טובה לשילוב המופלא בין רפואה מופרטת של כלכלת השוק, חשיבה פאטרנליסטית-סמכותית וחרדה. הרופאים, אנשי המדע הם נציגי האמת המוסכמת. הם מחלקים הוראות בסגנון המקובל בסין, במעין דאגה אבהית שלא מותרת ספק באשר למקור הסמכות. אבל

זוהי, בפשטות, חברה ללא אמונה. לאחר שהאמונה הדתית סולקה על ידי הקומוניסטים, והאמונה הקומוניסטית נעלמה בעשרים השנים האחרונות, נותרה סין כמעוז של "מדענים".

ללא אמונה ביעוד כולל וביד מכוונת עם רצון להיטיב (לא "יד נעלמת" ושרירותית של כוחות השוק ולא חוק אבולוציוני חסר רצון). נותר רק אוסף של סיסמאות חלולות, שיותר משהן מבטאות מהות סוציאליסטית, הן מזוהות כ"גירסא דינקותא" של מגזר מסויים באוכלוסיה.

גדעון אלעזר הוא
חסיד ברסלב
ודוקטוראנט
ללימודי סין
באוניברסיטת
חיפה שמתגורר
כעת עם משפחתו
במחוז יונאן
שבדרום מערב סין.